

ELENA BALIUTYTĖ

Ledo *litva*, akmens atmintis, aš ir Gediminas

Skirmantas Valentas, *Kalbos stigmatos poezijoje: (Prō)nōmen*, Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2012, 296 p., ISBN 978-609-430-159-9

Skirmantas Valentas tęsia savo tarpdisciplininius lingvistinius poezijos tyrimus, praėjusiais metais išleidęs naują, jau trečią tokios tematikos knygą *Kalbos stigmatos poezijoje: (Prō)nōmen*. Ankstesnėse knygose *Lingvistinis pasaulis poezijoje* (1997) ir *Mė(lynojo)nulio lingvistika Vlado Braziūno ir Sigito Gedos poezijoje* (2007) jis jau išdėstė ir pagrindė tokio tyrimo prielaidas ir galimybes. Svarbiausios iš jų – kalba yra uždara, save reprodukuojanti sistema, ir šios jos savikūros savybės bei galimybės tampa itin akivaizdžios poezijos tekstuose. Poezija, taip žvelgiant, tampa beasmeniu objektu, kuriam galioja lingvistinio pasaulio dėsniai ir, svarbiausia, kuris leidžia tuos dėsnius kūrybiškai numatyti, atspėti, hipotetiškai formuoti ir formuluoti. Poezija tokiu atveju tampa tūkstantmečių kalbos procesų „greitintuvu“, savotiška lingvistinių tyrimų laboratorija. Kūryba, fantazija, rizika – svarbiausios šio mokslinio eksperimento savybės.

Turbūt svarbiausias akstinas Valentui rinktis šią Lietuvoje naują, rizikingą tyrimo sritį buvo jo disertacijos vadovo, Rusijos MA akademiko, baltisto profesoriaus Jurijus Stepanovo (1930–2012) darbai, kuriuose jis neretai rinkosi netradicines, anuomet hipotetines lingvistikos sritis. Enciklopediniuose žinyuose šis mokslininkas pristatomas kaip aukščiausių kvalifikacijų ir kompetencijų lingvistas, teoretikas, kalbos filosofas, kultūrologas. Ne vieno leidimo sulaukė tokios profesoriaus knygos kaip *В трехмерном пространстве языка: Семантические проблемы лингвистики, философии, искусства (Trimatėje kalbos erdvėje: Semiotinės lingvistikos, filosofijos, meno problemos*, 1985, 2010), *Константы: Словарь русской культуры (Konstantos: Rusų kultūros žodynas*, 1997, 2001), *Язык и метод: К современной философии языка (Kalba ir metodas: Dėl dabartinės kalbos filosofijos*, 1998), *Мыслящий тростник: Книга о „Воображаемой словесности“ (Mąstanti pendrė: Knyga apie „Išivaizduojamą*

filologiją“, 2010) ir kt.¹. Ne vienu atveju Valentas remiasi šiais ir kitais profesoriaus darbais dėstydamas savo argumentus. Knyga ir prasideda epigrafu iš Stepanovo veikalų *Концепты: Тонкая пленка цивилизации (Konceptai: Plona civilizacijos plėvelė, 2007)*: „Наука созидает сама себя. И в этом ее можно уподобить только самому богу или, в крайнем случае, языку. [...]“² Valentas tokia savarankiška, save pačią organizuojančia informacine sistema laiko ir poeziją. Autorių labiausiai domina poezijos, kaip lingvistikos, galimybė: „poezija – menas, kuriantis mokslą?“ (p. 14) – klausiami vieno skyrelio antrašte. Mokslo ir meno jungties galimybę autorius remia ir Vladimiro Toporovo darbais, kurie knygoje cituojami bene dažniausiai. Iš poezijos ir kalbotyros sąlyčio taškų Valentui svarbiausia yra ne lingvistikos tiesų poezijoje pakartojimas, ne lingvistinių teorijų poetinės interpretacijos, o tie atvejai, kai „[...] poezija, liedsama tas pačias temas, kaip ir kalbotyra, sprendžia problemas, kurių kalbotyra dėl savo specifikos ar sudėtingumo šiuo metu išspręsti dar negali“ (p. 15). Šiuo atveju į poeziją žvelgiama ne tik kaip į mokslą, bet jai suteikiamas ir aiškus prioritetas, o drauge ir santykinis savarankiškumas. Taigi naujoje knygoje žengtas dar vienas žingsnis poetinės lingvistikos kosmosan. Autorius neslepia savo tyrimų hipotetiškumo, skaitytojui kaip tik vis primindamas, kad tai *poetinės lingvistikos* sfera. Jis vartoja tokias meninę specifiką pabrėžiančias sąvokas kaip „poetinė morfema“, „poetinė ledo struktūra“, „poetinė *akmens* struktūra“, „poetinė *įvardžio* struktūra“ ir t. t. Tiesa, autorius iš pradžių paprastai išdėsto, ką tuo ar kitu klausimu mano lingvistikos mokslas. Valentas teigia, kad pateiktomis poetinėmis versijomis galima tik patikėti, moksliskai įrodyti jų kol kas neįmanoma. Dėl to tokį tyrimą kai kas gali vertinti skeptiškai, o kai kam toks hipotetiškumas (kartais labai įtikinamas)

-
- 1 Lietuvos lingvistų, o ir visai humanitarų bendruomenei profesorius Jurijus Stepanovas (kaip ir garsieji baltistai Vladimiras Toporovas ar Viačeslavas Ivanovas) yra išskirtinės reikšmės asmenybė – be baltistinių tyrimų, Maskvos kalbotyros institute vadovavęs 6 lietuvių doktorantų (anuomet aspirantų) disertacijoms. Už dėmesį baltistikai ir lituanistikai profesoriui suteiktas Vilniaus universiteto garbės daktaro vardas (2002). Iškalbus faktas, kurį profesoriaus atminimo žodyje paminėjo buvę jo doktorantai Regina Venckutė ir Olegas Poliakovas, kad Jono Kazlauskio 80 metų gimimo sukakčiai skirtai knygai „Stepanovas atsiuntė eilėraščių proza ‚Sapnas Jonui Kazlauskui atminti‘“ (Regina Venckutė, Olegas Poliakovas, „Jurijus Stepanovas [1930 07 20–2012 01 03]“, *Baltistica*, XLVII (1), 2012, p. 173).
 - 2 „Mokslas kuria pats save. Ir šiuo požiūriu jį galima palyginti tikta su dievu arba, kraštutiniu atveju, su kalba.“ –Skirmantas Valentas, *Kalbos stigmos poezijoje: (Prō)nōmen*, Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla, 2012, p.12. Toliau cituojant knygos puslapius nurodomi tekste.

gali kelti tikrą entuziazmą – prie pastarųjų priskirčiau ir save. Mane, kaip literatūrologę, labiausiai intriguoja konkrečių poezijos tekstų interpretacijos – kiek toks lingvistinis požiūris leidžia juos naujai perskaityti. Žvelgiant iš poezijos perspektyvos ir lyginant naująją knygą su antrąja – *Mė(lynojo)nulio lingvistika*, akivaizdu, kad poezija čia jaučiasi laisviau, suvereniau, gauna daugiau teisių. Tyrimas įtikina, kad kalbos aspektas (ne vien kaip motyvas) yra reikšmingas ne tik Vlado Braziūno ir Sigitos Gedos – pripažintų avangardinės poetinės raiškos autorių, – bet ir kitų šiuolaikinių lietuvių poetų tekstams. *Mė(lynojo)nulio lingvistiką* galima laikyti intriguojančiu poetinės kalbotyros vadovėliu, kuriame sistemiskai, nuosekliai, remiantis dviejų poetų kūryba, apibūdintos fonetikos, morfologijos, akcentologijos poetiškumo galimybės, aprašyti poetinės etimologijos bei komunikaciniai teksto aspektai, išdėstytos poetinės baltistikos idėjos. Taigi pati ankstesnės knygos struktūra lėmė, kad poezijos tekstai joje tarpais įgautavo iliustracinės medžiagos pobūdį. Dabar susitelkta į kelis lingvistinius-poetinius branduolius: pirmoje dalyje, remiantis alfabeto teorija, hipotetiškai išskirtos svarbiausios raidės bei jų junginiai; tokiomis raidėmis Valentas laiko raidyno viduryje esančias $m - n$ ir jas įvardija kaip poetinę morfemą, kuri realizuojama morfuose: *-man-:-men-:-min-:-mon-*. Kaip praktinį tokios poetinės morfemos įrodymą Valentas cituoja Parulskio dviejų dalių eilėrašį „Dvi lietaus meditacijos“. Tekste tiesiog išdidinamos raidės m ir n , po to žodžiai su jomis dar išrašomi atskirai, nieko daugiau nekomentuojant, pasikliaujant teksto akivaizdybe. Bet smalsesniam skaitytojui, ne lingvistui, gali kilti klausimų, pvz., ar ši morfema galioja tik šiam tekstui? Ar šiame tekste morfemomis negali būti laikomi ir kiti jame ypač dažni priebalsiai: l ir r ? Ar būtina sąlyga tokiai morfemai yra jos realizacija morfuose³? Pirmosios knygos dalies „Apibendrinime“, kur aptariama šios poetinės morfemos galimybė, irgi tiesiog konstatuojama morfemų m , n bei jų morfų egzistavimas ir pereinama prie naujos dėstymo grandies: būtent m , n morfai raiškos plane sujungia kristalus: *ledą / akmenį* (d. II), asmeninius įvardžius (*aš: tu): jis* (d. III) ir tikrinius dvikamienius asmenvardžius: *Gediminą* (d. IV). Šiame siužete autorius svarbiausiu dėmeniu laiko įvardį *aš*, kuris čia „valdo“ kristalus ir asmenvardžius. Šio trinario siužeto vieta tampa patys poezijos tekstai. Autorius rašo: „Iš pirmo žvilgsnio kristalų (ledo ir akmens), asmeninių įvar-

3 Tiesa, knygą beveik įpusėjęs, p. 93, išnašoje, rašoma, kad Ferdinandas de Saussure'as manė, jog „kiekviena fonema turi pasirodyti eilutėje mažiausiai du kartus arba joje figūruoti porinį kartą skaičių“, – tokiu dažnumu turbūt vadovaujasi ir autorius.

džių ir tikrinių vardų sujungimas yra neįmanomas. Kalbotyra tik su didelėmis išlygomis galėtų rasti identiškus elementus žodžiuose *akmens*, *manęs*, *atmintis*, *Gediminas* [...]“ (p. 40). Daug laisviau, pasak autoriaus, gali elgtis poezija, kurioje atsitiktinis fonetinis žodžių panašumas gali būti pakankamas pagrindas juos susieti ir semantiškai.

Ledo litva

Antroji knygos dalis „Kristalai“ skirta *ledui* ir *akmeniui*, jų tarpusavio ryšiui ir subordinacijai. Autorius neaptaria šių kristalų pasirinkimo motyvų: galime suprasti, kad dėl poetinių morfemų *m-n* ir šių kristalų dažnio bei poetinių reikšmių pasirinktų autorių tekstuose. Tuomet įdomu, kaip visa atrodytų į apžvalgos lauką įtraukus didesnę šiuolaikinių (o ir ne tik) autorių skaičių? Ar tai galėtų kaip nors esmingai keisti dabartinį šių kristalų reikšmių ir santykių vaizdą? Dabar kristalai „prisistato“ tiesiog Gedos „Strazdo“ citata: „per Lietuvą ėjo akmenys, / Ledynai – paukščiai – žmogus“ (p. 50). Išskyręs joje poetines morfemas – *men* – / – *mon* – autorius pagrindžia semantines *akmens* ir *žmonių* (*žmogus* pagal analogiją su kitų žodžių daugiskaitinėmis formomis pakeičiamas į *žmonės*) sąsajas; šioje grandinėje trūkstamą fonetinę *ledyno* jungtį pakeičia semantika – mitologinis pasaulio kūrimo turinys. Tolesnę gretinimo grandį sudaro *ledas* ir *Lietuva* bei *akmuo* ir *žmogus* (per įvardžio *aš* formas: *manęs*, *man*). Autorius dar kartą pabrėžia, kad „[e]timologiškai nei *ledas* su *Lietuva*, nei *akmuo* su įvardžiu *aš* (*manęs*) nesusiję, tačiau jie sudaro ‚antrąjį tekstą‘, kurį iš pirmo žvilgsnio nelengva įskaičiuoti ir kuris netgi yra gilesnis ir prasmingesnis nei pirmasis, aiškiai matomas, tekstas“ (p. 51). Prieš pereidamas prie poetinių *ledo* struktūros pavyzdžių autorius pateikia daug įdomių duomenų apie simbolines *ledo* reikšmes bei mitologines Lietuvos vardo jungtis. Antai įdomus pastebėjimas (nors vėlgi neparemtas kokia nors duomenų statistika), kad tradiciniu tapęs *Lietuvos* ir *lietaus* siejimas nėra toks populiarus, kaip atrodo: poezija pasirenka kitą gretinimą – su *ledu* (p. 53). Ypač įdomus Lietuvos mitologinis vaizdinys Šiaurės Rusijos padavimuose ir legendose, kur, pasak Valento cituojamo Toporovo, *litva* reiškianti stichiją, apokaliptinę, iš dangaus ateinančią griaunančią jėgą, buvusią prieš pradžių pradžių (p. 56).

O ką šiais klausimais byloja šiuolaikinė lietuvių poezija – esminis tyrėjo argumentas? Svarbu, kad šioje knygoje išplėstas analizuojamų autorių ratas: be anks-tesnių Braziūno ir Gedos, dėmesio sulaukia ir Sigitas Parulskio, Aido Marčėno, Almio Grybausko poetinė kūryba – iš viso 43 poezijos rinkiniai. Įvadinėje knygos dalyje autorius hipotetiškai teigia, kad kaip kalba sukuria save, taip poezija sukuria save. Poetas šiuo atveju nėra tikroji autoriaus instancija, nes jis paklūsta gilumi-nėms kalbos struktūroms. Būtent šių giluminių struktūrų išryškėjimas, jų funkcijos atskleidimas, interpretuojant sudėtingus, iš pirmo žvilgsnio kartais net alogiškus šiuolaikinės poezijos tekstus, yra šio darbo specifika ir išskirtinė vertė. Lingvistinis žvilgsnis itin tinka interpretuojant Braziūno poeziją, kurioje dominuoja fonetiniai ar morfologiniai žodžių ryšiai – jų neįžvelgus, tekstas gali pasirodyti visiškai neaiš-kus, alogiškas. Kiek lingvistinių operacijų čia prireikia, kad būtų susieti, pvz., *ledas* ir *ratas* (p. 59–60) ar *ledas* ir *litva* (p. 70). Ir apskritai šio poeto kūryboje Valentas įžvelgia tiesiogine prasme teorinį ir praktinį lygmenis bei vykdomą lingvistinį eks-perimentą, tokius atvejus įvardydamas „dviblaškiu tekstu“ (p. 77–79).

Iš knygoje analizuojamų poezijos tekstų akivaizdu, kad mitologinis Lietuvos vaizdinys ryškiausias Gedos poezijoje, ypač pirmajame rinkinyje *Pėdos*. Savikū-ros galybe jis primena minėtą Toporovo *litvą* – nevaldomą jėgą. *Ledo* skyriuose autoriui turiningai talkina ir Parulskio bei Marčėno poezijos tekstai. Pastarojo eilėraščio „Plikledis Katedros aikštėje“ interpretaciją norėčiau (subjektyviai) pa-tikslinti: Valentas palygina eilėrašį su Mato evangelijos tekstu, kur pasakojama, kaip Jėzus ėjo ežero paviršiumi, gąsdindamas savo mokinius. Kad įtikintų, jog jis esąs Viešpats, liepė Petrui taip pat eiti vandeniui. Šis iš pradžių ėjo, bet išsigando pakilusio vėjo ir ėmė skęsti. Jėzus, jį išgelbėjęs, papriekaištavo, kam šis suabejo-jęs. Valentas rašo: „Panašiai kaip Šventraštyje šv. Petras, lyrinis veikėjas dvejoja, ar stebuklas įvyks ar neįvyks: tai liudija padriki šnekamosios kalbos pasakymai *Bet nėra to stebuklo – negali jo būti – yra*“ (p.75). Teigčiau kaip tik priešingai: ši paskutinioji eilutė ir reiškia, kad stebuklas, nepaisant jį neigiančios įprastinės logikos („nėra to stebuklo“, „negali jo būti“), įvyksta: „yra“. Tai ne „padriki šnekamosios kalbos pasakymai“, o valingas, išgrynintas liudijimas. Tokia apgau-linga, paradoksali logika, reikalaujanti skaitytojo budrumo, Marčėno tekstams būdinga. Šio eilėraščio interpretacijoje Valentas netikėtai, bet visai motyvuotai *ledą* (vo. Eis, an. ice) susieja su poeto vardu „Aidas“. Prieš tai eilėraščio ledą per kvazimorfus (*plikledis, ledu, nuslydęs, palietęs, slidinėji*) jis dar susieja su *Lietuva*. Eilėraštyje esama ir kitų įdomių vienos kalbos garsų kitoje anagramavimų.

Akmens atmintis

Akmens kristalo apibūdinimas pradedamas nuo morfologinės specifikos: jis priklauso seniausiam, bebaigiančiam išnykti priebalsiniam kamienui ir dėl šio išskirtinumo kristalas pritraukia kitus morfologiškai panašius žodžius (*akmuo: ašmuo: skiemuo: rašmuo*). Verta įsidėmėti tokius autoriaus pastebėjimus, interpretuojant Parulskio eilėrašį „Laukimo mantra“: „Viena vertus, tai, ką poetas vadina *mantra*, kalbos požiūriu yra paradigma [...]. Kita vertus, kartojimas turi vieną labai svarbią savybę – jis sunaikina leksines žodžio reikšmes, gal iš dalies sunaikina ir morfologines žodžio reikšmes.“ (p. 96). Būtent tada stipriausiai ima veikti maginės, ritminės žodžio galios – ne vienas poetinis tekstas tai įtikinamai patvirtina. Pasirinktų autorių eilėraščiai Valentui suteikia pakankamą pagrindą plėtoti *akmens / atminties* siužetui, rasti daug *akmens* asociacijų su *aš* ir dėl to net priskirti šiam kristalui egocentriškumą. Pasitelkęs poezijos argumentus autorius akmenį gretina su vandeniu (jam būdinga gilumas, judrumas, gyvumas) ir net bando jį perkelti į augalų klasifikacinę gardelę, ko, pasak jo, niekaip negalėtų atlikti su ledu (p. 110–112). Taigi poetinė morfema – *men* – sujungia *akmens* kristalą su žmogiškosios sąmonės reiškiniu *atmintimi* (– *min* –) bei asmeniniu įvardžiu *aš* (*man-ęs*). Kita vertus, esama ir atvirkštinio ryšio: cituojamuose poezijos tekstuose nemaža atvejų, kai žmonės akmenėja, darosi nejudrūs, negyvi. *Akmens* vaizdinys skirtingų poetų tekstuose gali reikšti net priešingą turinį arba jį apskritai sudėtinga vienareikšmiškai nusakyti. Bet autoriaus intencija siekia toliau: jis hipotetiškai teigia, kad *akmens* kristalas *įvardėja*, slepia savyje egocentriškumą ir turi potencialios įsirašyti *manin*. Vis dėlto šiuo atveju autoriaus pateikiami poetiniai argumentai nėra tokie įtikinami kaip dėl *akmens / atminties* ryšio. Bet gal man tiesiog pritrūko vaizduotės? Beje, knygos viršelyje (jam panaudotos Braziūno nuotraukos) viešpatuoja akmenų ir vandenų peizažas, kuriame matyti vieniša ant akmens stovinčio žmogaus figūrėlė. Nuotrauka sukomponuota taip, kad akmenys atrodo esantys ne tik vandenyno pakrantėje, bet ir danguje. Galima sakyti, kad viršelyje vizualizuota svarbi lingvistinio knygos siužeto grandis (dailininkas Kęstutis Musneckis).

Siužeto šerdis *įvardis*

Įvardis *aš* yra atsidūręs knygos siužeto centre: jis valdo kristalus, asmenvardžius ir tampa jų mediumu. Iš *įvardžio* (*aš, tu*) lingvistinių charakteristikų ištrigo jų vartojimo ryšys su subjekto psichine dimensija: Valentas nurodo Romano Jakobsono, tyrusio Christiano Friedricho Hölderlino kūrybą po jį ištikusios dvasinės ligos, pastebėjimą, kad joje visai išnyksta įvardžiai *aš* ir *tu*. Šį dėsnį Valentas tarsi patvirtina, remdamasis Antano Baranausko *Anykščių šileliu*: „Pirmojoje dalyje labai ryškūs šifteriai, išreikšti tiek *aš*, tiek *tu* [...]. Antrojoje poemos dalyje, parašytoje 1859 m., jau po Karolinos Praniauskaitės mirties, išnyksta ne tik asmeniniai įvardžiai, bet ir asmenuojamosios veiksmažodžių formos – dalyvinė kalbėsena atitolina tekstą tiek nuo dialogo, tiek nuo realybės [...]“ (p. 140). Taigi, pasak autoriaus, įvardžių reikšmė kuriant poetinio pasaulio modelį yra išskirtinė. Tekste jo „prioritetą“ kitų kalbos dalių atžvilgiu galėtų patvirtinti ir Dievo, kaip įvardžio, vaizdiny, esantis Gedos, Parulskio, Braziūno poezijos tekstuose. Įvardį *aš* su *Juo* tuose tekstuose sieja sudėtingi santykiai, sudėtingai apie tai ir kalbama (Parulskio eilėraščių komentarai p. 147–148). Vis dėlto didesnių abejonių man kėlė autoriaus versija dėl *aš* ir *kūno* santykio: veidrodžio fenomenas, Marcelio Prousto pasakotojo jutimų „sutaptys“ su Braziūno eilėraščių vaizdiniais, aliuzija į Andrejaus Tarkovskio filmą *Veidrodis* (p. 138, 144, 153) – visa tai atrodė per bendra, per daug neapibrėžta, kad būtų įrodyta hipotezė, jog „dar prieš susipažindamas su įvardžiais žmogus susipažįsta su savo kūnu ir tik per kūno pažinimą pradeda vartoti įvardžius“ (p. 153). Kuriant „poetinę įvardžio struktūrą“ autoriui labiausiai padeda Braziūno poezija, ypač ciklas „Asmeniniai įvardžiai“. Gal įdomiausia paskutinio eilėraščio „*Mes*“ interpretacija, kur per dviskaitą (*mudu*), priešinamą *mes*, sugrįžtama prie pirmojo teksto – „*Aš*“; autorius teigia, kad ir *mudu*, ir *tu* iš esmės yra tas pats *aš*. Įdomi ir prieita išvada: „Taip mąstant, eilėraščių ciklo struktūra tampa visiškai aiški – ji brėžia ratą, liudijantį apie tai, kad ką poetas bekalbėtų – jis kalba apie save ir tik apie save“ (p. 155). Svarbu, kad ši išvada padaryta remiantis Braziūno, iš pirmo žvilgsnio turbūt mažiausiai ego-centriško poeto, kūryba.

Baigiamoji siužeto grandis: *Gediminas* poezijoje

Autorius rašo, kad šiuo atveju intrigą kuria ne Gedimino vardo lingvistinė dalis, o jo funkcionavimas penkiuose eilėraščiuose: Parulskio „Pro memoria gedimono sapnui“, Gedos „Gedimino valstybės fragmentas“, Marčėno „Žodžiai iš sapno“ ir „Tasai Vytauto Kašubos Gediminas išties kažkuo panašus į Vytautą Buroką“, Braziūno „Įvykiai“. Tačiau pačiose interpretacijose lingvistikos daug, ir tai joms suteikia apibrėžto aiškumo ir patikimumo. Visos jos remiasi tam tikromis teorinėmis prielaidomis: tikrinis vardas tekste visada sudaro jo ašį, t. y. suburia apie save visus teksto elementus; pats tikrinis vardas yra mikrotekstas, metonimiškai jungias savyje daugybę tekstų; tikrinis vardas tekste gali būti eksplicitiškai įvardytas (Parulskio ir Gedos eilėraščiai), būti anagramuotas, t. y. paslėptas ir atsekamas pagal poetines morfemas (Marčėno eilėraščiai) ar išskaidytas, galimas sieti su daugeliu variantų (Braziūno „Įvykiai“). Šioje knygos dalyje interpretuojant eilėraščių tekstus pirmą kartą dalyvauja ir „vertikalusis kontekstas“, t. y. ne tik lingvistiniai, bet ir istoriniai, mitologiniai duomenys. „Kiekviename antroponime paprastai glūdi milžiniška tradicija [...]“ (p. 169), – teigia autorius ir, komentuodamas Parulskio eilėrašį „Pro memoria gedimono sapnui“, ją išpūdingai rekonstruoja (p. 173–180).

Gedos ir Marčėno tekstai leidžia Valentui aptarti dar vieną intriguojantį, bet taip ir liekantį gana mįslingu aspektą: būtent įvardžio *aš* ir tikrinio vardo ryšį: Geda savo pavardę poetine etimologija susieja su *Gediminu*, o Marčėnas, ne viename eilėraštyje įrašęs savo vardą (kartais dėl to kitų jis kaltinamas nekuklumu), intuityviai (?) vadovavosi kita logika: per aidą jis įvardija pats save, o per Aidą – visuotinį poezijos principą: „Antroponimas – savotiškas *aš* aidas [...], kuris atsigręžia *aidu* [...] į tą, kuris vadinasi *aš* (- men -). Taip atsiranda trinaris siužetas, pasikartojantis tiek mitologijoje, tiek meniniame konkrečiau autoriaus sukurtame tekste“, – apibendrina Valentas.

Knygos autorius turi pavydėtiną sugebėjimą apie sudėtingus dalykus rašyti įdomiai, vaizdžiai, o daugeliu atvejų ir suprantamai („Opozicijos eilėraštyje ‚veikia‘ tarsi ‚greitintuvas‘: kelios minutės virsta keliomis kartomis“, p. 17). An-tai pasiremdamas kalbos mokslo autoritetais (literatūros sąrašė 191 įvairiakalbė pozicija) Valentas poezijoje dažnai sutinkamą polilingvizmo reiškinių palygina su Biblijoje aprašytu Sekminių stebuklu, kai kalbantįjį svetima kalba supranta skirtingomis kalbomis kalbą klausytojai – tai paprastai lyginama su sinchroniniu

vertimu; o poetinę rekonstrukciją, laiko, raidos aspektus poezijoje aprašo pasitelkdamas minėtą Babilono bokšto situaciją.

Iš lingvisto ir literato pozicijų parašyta Valento knyga svarbi tuo, kad atnaujina poezijos suvokimą, pristato ją visai kitu kampu, nei esame įpratę literatūrologiniuose tekstuose. Vis dėlto kartais atrodė, kad viena kita interpretacija, konceptualiai besiribojanti lingvistine erdve, yra kiek pritempta ar nepakankama. Tokį išpūdį paliko pirmoje knygos dalyje pateiktos „poetinės laiko versijos“. Gal tai dėl to, kad autorius čia siekė savo lingvistinius teiginius pirmiausia iliustruoti. Antai pacitavęs Marčėno eilėraštį „Skiriu Laimantui Jonušiui“, turintį rodyti „greitą laiką“, autorius vietoje teksto komentaro primena Senajame Testamente aprašytą Babilono katastrofą, kai Dievas, matydamas, kaip spėriai dirba bokšto statytojai ir nenorėdamas, kad bokštas pasiektų dangų, nusprendė sumaišyti jų bendrą kalbą, pasak Valento, „nubrėžė lingvistines sienas“⁴. Nepakakus lingvistinės teksto akivaizdybės, „greitą laiką“ Marčėno eilėraštyje man ėmė stelbti „literatūrinio gyvenimo“ naratyvas, o vieno Baziūno eilėraščio, Valento susieto su „netikėtais tiurkizmais“ (p. 85–86), niekaip nesisekė atsieti nuo mano sąmonėje įsitvirtinusio banalaus meilės motyvo: vietoje Valentui svarbaus vandenvardžio, man skamba poeto žmonos vardas. Apskritai skaitydama tekstų interpretacijas ne kartą su nuostaba stebėjau, kaip eilėraščio kūne visiškai nebelieka biografinio, istorinio, socialinio konteksto įdagų. Atrodo, kad tekstą iš tiesų rašo beasmenė, belaikė kalbos instancija, o poetas – tik vieta, instrumentas, per kurį reiškiasi kitokia autorystė. Tiesa, Valentas kalba apie du teksto lygmenis: pirmąjį, akivaizdųjį, ir antrąjį – paslėptąjį, kurį įskaityti reikia lingvistinių žinių ir pastangų. Kaip tik šis gilusis tekstas autorių ir dominęs. Tačiau knygoje akivaizdi ne tik lingvistinė, mokslinė autoriaus kompetencija, bet ir jo, kaip poezijos tekstų interpretatoriaus, intuicija, vaizduotė, kūrybiškumas. Be tokios sintezės sunku įsivaizduoti panašaus darbo sėkmę.

4 Beje, autorius kažkodėl ir ankstesnėje knygoje, ir šioje rašo, kad „Dievas sumaišė kalbas“ (p. 23). Daugiskaita čia tiesiog apverčia pasakojimo apie Babilono bokšto statybą logiką. Senajame Testamente, Pradžios knygoje rašoma, kad Dievas sumaišė kalbą: „Žemė tuomet turėjo vieną kalbą ir vienokius žodžius. [...] O Viešpats nužengė pamatyti miesto ir bokšto, kurį statė Adomo vaikai, ir tarė: Štai jie yra viena tauta, ir visų viena kalba; jie pradėjo šitai daryti ir neatsisakys savo sumanymų, kolei jų pilnai neįvykdys. Eikite tat, nuženkite ir sumaišykime tenai jų kalbą, kad nebesuprastų vienas kito. Taip tat Viešpats juos išsklaidė po visas šalis, ir jie liovėsi statę miestą.“ (Pr. 11, 1–12). „Sumaišyti“ šiuo atveju reiškia ne iš kelių kalbų padaryti vieną, o esančią bendrą sutrikdyti, išardyti, supainioti.

Gerai, kad leidinyje pateiktos dvi gana nemažos apimties santraukos anglų ir rusų kalbomis, nes tyrimas iš tiesų vertas platesnės skaitytojų auditorijos.

Knygoje pasitaiko korektūros klaidų, bet kadangi jos akivaizdžios, teatlieka poetinę „minimaliųjų porų“ funkciją: telieka tikrinti skaitytojų budrumą, – kaip tik apie tokią korektūros klaidų misiją Valentas užsimena savo darbe.